

Кніга
Беларусі.
1517—1919:
Зводны
каталог. —
Мн.:
Беларуская
Савецкая
Энцыклапедыя
імя
Петруся
Броўкі,
1986.

АД СКАРЫНЫ ПАЧЫНАЮЧЫ

Даўно беларуская навука, асвета і культура чакалі такую ўніверсальную бібліяграфічную кнігу. Намаганьнямі цэлай групы навуковых супрацоўнікаў, стараннямі Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя Леніна і «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі» гэтае ўніверсальнае выданне выйшла ў той час, калі грамадскасць нашай рэспублікі распачала, хоць, можа, і не так актыўна, як належыць у такіх выпадках, падрыхтоўку да 500-гадовага юбілею з дня нараджэння першадрукара-кніжніка, тытана грамадскай думкі славянскага свету Францыска Скарыны.

Будзем удзячныя складальнікам гэтага, бадай, самага ёмістага даведніка-кнігі, што дагэтуль выходзілі ў БССР. Праца велізарная, клопатлівая. Само ж выдавецтва пастаралася прыдаць ёй урачыста-юбілейную форму. Структура новай бібліяграфіі адрозніваецца ад аналагічных папярэдніх. Наколькі яна зручная для карыстання, пакажа час, скажучь чытачы. Напэўна, і бібліяграфам было няпроста яе ўкладаць. Само размеркаванне матэрыялаў навукова абгрунтава-

нае, але ці такое ўжо ўзорнае ў практыцы карыстання—адкажучь спецыялісты.

Звычайна да бібліяграфу ўжываюць тэрмін—складальнік. І ён неяк спрошчвае скрупулёзную працу. Можна, на першым этапе рэгістрацыі кніг таго і натуральна, але калі бібліяграф распрацоўвае схему, да таго ж самую, на яго думку, рацыянальную, даступную *кожкім*; тады праца таго спецыяліста-кніжніка бліжэй становіцца да працы даследчыка, памочніка вучонага. Ніхто не скажа, што кніга такая непатрабная. Яна скарачае час у пошуках неабходнай літаратуры, нават першасную інфармацыю па ёй атрымаць лягчэй.

Складальнікі зводнага каталога, а імі з'яўляюцца Г. Я. Галенчанка, Т. В. Непарожная, Т. К. Радзевіч і інш., выканалі сваю працу ў двух аспектах: храналагічным і алфавітным. Таму тут цяжка, няпроста адшукаць матэрыялы па канкрэтных галінах ведаў, хоць, праўда, у канцы кнігі змешчаны прадметны паказальнік. Словам, прапанаваны адзін з універсальных варыянтаў бібліяграфіі. У той жа час яна застаецца зводным каталогам. Не выключана, што тут улічаны больш чым векавы вопыт беларускіх кнігазнаўцаў. Многія тут і ўказаны. Аднак выклікае здзіўленне, чаму складальнікі ўпусцілі дарэвалюцыйнае кнігазнаўчае выданне В. Ластоўскага, хоць у ім якраз няма ніякіх асаблівых заганаў? Калі ўжо бібліяграфы клапаціліся за наш «здоровы маральны дух», дык хіба яго больш ва ўказаным імі махровым «Положениі о состоящем под высочайшим его императорского величества покровительством Романовском комитете. Мозырь. 1914» (гл. с. 589). Проста пры складанні зводнага каталога трэба падыходзіць канкрэтна да кожнай кнігі.

Аўтары, аўтары, аўтары... Мноства імёнаў. Кнігі самых розных часоў. За кожнай свой лёс, свая гісторыя напісання. Адно з іх пісаліся для свайго часу і ва ўгоду пэўнай сітуацыі, а таму лёгка праходзілі шлях да выдання, ды і іх аўтарам часцей за ўсё жылося спакойна. Здаецца, без зрываў ішлі кнігі да чытача ў П. М. Бацшошківа, М. В. Каяловіча, нават М. К. Любаўскага, А. П. Сапунова. Цяжэй даваліся яны З. І. Даўгялу, М. В. Доўнар-Запольскаму, В. В. Дружчыцу і інш. Хоць век жыцця ўсіх кніг розны: адны адразу ж забытыя, а іншыя і цяпер застаюцца актуальнымі. Зрэшты, а ці ўсім было лёгка і ў ранейшыя часы?

У 1850 г. «Журнал Министерства народного просвещения» (ч. I, адз. V, с. 17) пісаў пра няўвагу да сапраўдных вучоных. «Там вучоны (у Заходняй Еўропе. — Г. К.), які набываў вядомасць, карыстаўся ўсеагульнай павагай. Нікому ў галаву не прыходзіла спытаць пра яго чын: яго ведаюць па імю і па заслугах. Малады чалавек бачыць у ім для сябе ўзор і стараецца быць яму падобным». Далей гэты ж часопіс пісаў пра лёс сапраўдных гісторыкаў у Расіі. «Ніхто з іх не працаваў дзеля набыткаў, яшчэ менш дзеля хлеба надзённага. У адваротным выпадку яны, напэўна, хутчэй узяліся б за ўсё іншае, толькі не за гісторыю». Няцяжка здагадацца, як працавалі даследчыкі беларускай гісторыі. Вывучэнне мясцовай гісторыі, фальклору, этнаграфіі калі не забаранялася, то бралася пад афіцыйны кантроль. Адмаўляліся ці замоўчваліся ўласныя традыцыі. Успомнены вышэй Бацюшкаў выкарыстоўваў сваё службовае становішча ў краі, каб падарваць веру ў развіццё беларускай культуры.

Калі для адных аўтараў праходжанне рукалісаў да кнігі не выклікала ніякіх перашкод, то для другіх ішло з велізарнымі намаганнямі. Прыпомнім хаця б некаторыя творы Францішка Багушэвіча, Альгерда Абуховіча, Адама Гурэновіча, Хвэлькі з Рукшаніц і іншых, лёс якіх да гэтага часу хвалюе беларускіх літаратуразнаўцаў.

Не ўсё гладка выходзіла нават у такіх вучоных ліберальнага крыла, яго браты Яўстафій і Канстанцін Тышкевічы. І іх працы не ўсе ўбачылі свет. Напрыклад, манаграфія Канстанціна Тышкевіча «Пра курганы ў Літве і Заходняй Русі» не магла адрозну прайсці ўсе цензурныя перашкоды і друкавалася ўрыўкамі ў «Віленскім вестнике», пагуль з канцэлярыі генерал-губернатора Мураўёва не сказала «досыць». І толькі ў снежні 1865 К. Тышкевіч адрукаваў кнігу прыватным спосабам колькасцю дзвесце экзэмпляраў, каб раздаць яе сваім сябрам і калегам-археологам. Ці ўзяць другую кнігу гэтага ж аўтара «Вілія і яе берагі». Даследчык завяршыў над ёй работу ў 1858 годзе, а выйшла яна толькі праз трынаццаць гадоў у Дрэздэне, калі самога Канстанціна Тышкевіча ўжо тры гады як не было ў жывых. Так і не пабачыў ён плён сваіх вандраванняў па рацэ Віліі ад вытокаў да вусця. А тое, што выйшла гэта набывшая шырокую вядомасць

кніга, трэба аддаць належнае захадам вядомага польскага пісьменніка Ю. Крашэўскага.

У архівах засталіся ляжаць некаторыя працы Е. Р. Раманова, А. К. Кіркора, В. А. Шукевіча... А некаторыя аўтары так і не паспелі ні разу надрукавацца, адразу ж іхнія рукапісы трапілі і асядалі ў розных ведамствах.

Нягледзячы на пэўныя зрухі ў выпуску беларускай літаратуры ў канцы XIX—пачатку XX ст., усё ж вытрымаць канкурэнцыю іншамой кнігі яна ніяк не магла. Асаблівую актыўнасць у выпуску сваёй прадукцыі праяўляла царква. Пісалі Н. Ц. Каменскі, Н. М. Багародскі, І. У. Карчынскі (Гродна), В. І. Волкаў (Віцебск), М. А. Дуброўскі (Полацк), Ф. А. Жудро, епіскап Мітрафан, П. С. Гаручка (Маргелёў), Ф. І. Міткевіч, П. У. Афонскі (Мінск). Гэты спіс можна доўжыць і доўжыць. Зводны каталог якраз выразна паказвае, які нялёгкі шлях прайшла нацыянальная кніга. Раптаваў духоўную культуру беларускі фальклор.

Сярод зафіксаваных прац па археалогіі значацца толькі пятнаццаць. Зразу мела, гэта тыя кнігі, што выйшлі на тэрыторыі Беларусі. Але тут не ўказаны археалагічныя выданні, што выходзілі за яе межамі. Тое ж самае можна сказаць па этнаграфічных пазіцыях, па гісторыі, тапаніміцы, музыцы, тэатра і г. д. Так што ў плане ахопу ўсёй кніжнай прадукцыі аб Беларусі гэты даведнік мае і сваю спецыфіку. Словам, карыстацца ім вельмі няпроста. Улічаны і падзелены кнігі па храналогіі, а дакладней, па этапах. Вось чаму паказальнікі аказаліся ў сярэдзіне каталога і ў канцы, што ўскладняе пошук.

Кніга нібы люстэрка нашага духоўнага жыцця на працягу цэлых стагоддзёў. Напрыклад, вякамі не ўпаміналася імя Францыска Скарыны, тым больш не выходзілі пра яго асобныя даследаванні. А вось сто гадоў назад, у 1888 годзе, з'явілася ў многім удалая кніга П. В. Уладзімірава «Доктар Францыск Скарына, яго пераклады, друкаванне выданні, мова». Тым самым гэтая манаграфія прабіла сцяну маўчання і грунтоўна сцвердзіла пра «помнік беларускай гутаркі» пачатку XVI стагоддзя.

Так можна было б гаварыць і пра іншыя кнігі — з'явы дарэвалюцыйнай пары, хоць іх не так і шмат, улічваючы іх мы абавязаны.

Няма сумненняў, што выдадзены каталог стане штуршком для беларускіх бібліёграфаў да стварэння універсальных даведнікаў па многіх іншых галінах навукі. Тут варта яшчэ раз напаміць пра надыходзячыя юбілеі 150-годдзя з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага, Альгерда Абуховіча, Францішка Багушэвіча, 100-годдзе Максіма Багдановіча, і стварэнне бібліяграфічных даведнікаў пра іх жыццё і творчасць проста павінна быць абавязковым. Некалькі, можа, запознена, але трэба даведнікі і пра З. Бядулю, Ц. Гартнага, А. Гаруна, М. Гарэцкага, а таксама трэба весці руплівую работу па стварэнню бібліяграфіі У. Караткевіча, І. Мележа і іншых вядомых пісьменнікаў.

І калі ўжо гаварыць пра культуру навуковай кнігі, то яна зараз далёка не задавальняе чытача. У большасці з іх няма паказальнікаў. Такія «нямыя» кнігі часта выходзяць у выдавецтвах «Вышэйшая школа», «Навука і тэхніка», «Універсітэцкае» і іншых. Вінаваты тут і самі аўтары, бо гэтай недаробкай прымушаюць нас транжыраваць час на пошукі неабходнай інфармацыі. У гэтым плане каталог «Кніга Беларусі» можа быць адным з узораў для пераймання. Вось такія думкі, што ўзніклі пры знаёмстве з новай беларускай бібліяграфіяй, выхад якой для нас усіх вельмі важны і неабходны.

Генадзь КАХАНОЎСКИ